

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2004. gada 11. oktobrī

Lietā Nr. 2004–06–01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aivars Endziņš, tiesneši Andrejs Lepse, Romāns Apsītis, Aija Branta, Ilma Čepāne, Juris Jelāgins un Gunārs Kūtris

pēc Jāņa Zīpa, Jura Ulmaņa, Jāņa Svārpstona un SIA „Kempmayer media Latvia” pieteikumiem,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2004. gada 16. jūnija un 14. septembra tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 220. un 222. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Latvijas Kriminālprocesa kodeksa (turpmāk – Latvijas KPK) 220. pants paredz izziņas izdarītāja darbību pārsūdzēšanas kārtību. Šis pants nosaka: „Aizdomās turētais, apsūdzētais un viņu aizstāvji un likumiskie pārstāvji, aizdomās turētais, liecinieki, eksperti, tulki, galvinieki, kā arī

cietušais, civilprasītājs, civilatbildētājs, viņu pārstāvji un citas personas var iesniegt prokuroram sūdzības par izziņas izdarītāja darbībām. Sūdzības iesniedzamas prokuroram tieši vai arī ar tās personas starpniecību, par kuras darbību sūdzību iesniedz. Sūdzības var būt tiklab rakstveida, kā arī mutvārdu. Pēdējā gadījumā prokurors vai izziņas izdarītājs ieraksta šīs sūdzības protokolā, ko paraksta sūdzētājs. Izziņas izdarītājam iesniegtā sūdzība kopā ar saviem paskaidrojumiem divdesmit četru stundu laikā jāvirza prokuroram. Sūdzības iesniegšana līdz tās izšķiršanai neaptur pārsūdzētās darbības izpildīšanu, ja to neatzīst par vajadzīgu izziņas izdarītājs vai prokurors.”

Latvijas KPK 221. pantā noteikta kārtība, kādā prokurors izšķir iesniegto sūdzību, bet 222. pantā noteikts: „Sūdzības par prokurora darbībām iesniedzamas amatā augstākam prokuroram un izšķiramas šā kodeksa 220. un 221.pantā paredzētajā kārtībā.”

2. 2003. gada 1. septembrī tika ierosināta krimināllieta Nr. 3870001003 pēc noziedzīga nodarījuma pazīmēm, kas paredzētas Krimināllikuma 317. panta otrajā daļā un 319. panta otrajā daļā, proti, par amatpersonu tīšām darbībām, kas acīmredzami pārsniedza pilnvaru robežas, un par amatpersonu bezdarbību, kas izpaudās pienākumu nepildīšanā.

Izziņas izdarītājs lūdza tiesnesi sankcionēt kratīšanu, norādot, ka vairāku personu atrašanās vietā varētu būt dokumenti un citi priekšmeti, kuriem ir nozīme krimināllietā. 2003. gada 24. oktobrī tiesnesis pieņēma lēmumu par kratīšanu.

Pamatojoties uz šo lēmumu, 2003. gada 27. oktobrī tika izdarītas vairākas kratīšanas. To gaitā sastādītie protokoli apstiprina faktu, ka kratīšana izdarīta nolūkā atrast un izņemt dokumentus un citus priekšmetus, kam var būt nozīme krimināllietā. Kratīšanas rezultātā tika izņemti vairāki priekšmeti.

2003.gada 29.oktobrī pieteikumu iesniedzēji Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojam (turpmāk – KNAB) lūdza atdot viņiem atpakaļ daļu no kratīšanas laikā atsavinātajiem priekšmetiem. 2003. gada 3. novembrī šis

lūgums tika noraidīts, motivācijā norādot, ka izņemtie priekšmeti satur informāciju, kurai ir nozīme krimināllietā. Atteikumā bija arī minēts, ka uz rakstveida pieprasījuma pamata iesniedzējiem tiks atļauts nokopēt informāciju no izņemtajiem priekšmetiem. Šādu iespēju viņi nav izmantojuši.

2003. gada 31. oktobrī pieteikumu iesniedzēji vērsās Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūras Sevišķi svarīgo lietu izmeklēšanas nodaļā, norādot uz tiesas lēmuma nepilnībām, kā arī lūdzot nekavējoties atdot visus kratīšanā izņemtos priekšmetus un dokumentus vai vismaz tos priekšmetus, kuriem ir personisks raksturs vai kuri pieder citām personām. Šo lūgumu prokuratūra 2003. gada 19. novembrī noraidīja, motivējot, ka ar izņemtajiem priekšmetiem un dokumentiem tiek veiktas procesuālās darbības. Ja pēc to veikšanas tiks konstatēts, ka izņemtajiem priekšmetiem nav pierādījumu nozīmes krimināllietā, tie tiks izsniegti.

2003. gada 3. novembrī Rīgas apgabaltiesā tika iesniegta sūdzība par tiesneša 2003. gada 24. oktobra lēmumu par kratīšanas izdarīšanu, kā arī par izziņas izdarītāja darbībām 2003. gada 27. oktobra kratīšanas laikā. 2003. gada 11. novembrī Rīgas apgabaltiesa atklātā tiesas sēdē izskatīja krimināllietas materiālus un atstāja negrozītu tiesneša lēmumu par kratīšanu, bet sūdzību daļā par izziņas izdarītāja darbībām kratīšanas laikā atstāja bez izskatīšanas.

2003. gada 6. novembrī Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūras Sevišķi svarīgo lietu izmeklēšanas nodaļas prokuroram Latvijas KPK 220. panta kārtībā tika iesniegta sūdzība par izziņas izdarītāja darbībām kratīšanas laikā, norādot, ka izziņas izdarītājs rīkojies nelikumīgi, kratīšanas laikā izņemot priekšmetus un dokumentus, kas acīmredzami nav saistīti ar tiesneša lēmumā par kratīšanas izdarīšanu norādīto.

No 2003. gada 21. novembra līdz 2004. gada 14. janvārim tika iesniegtas septiņas sūdzības ik par pakāpi amatā augstākiem prokuroriem. Tās visas, arī Latvijas Republikas ģenerālprokuroram (turpmāk – ģenerālprokurors) adresētā sūdzība, tika noraidītas.

3. Konstitucionālās sūdzības iesniedza Jānis Zips, Juris Ulmanis, Jānis Svārpstons un SIA „Kempmayer media Latvia”. Tajās ietverts lūgums Latvijas KPK 220. un 222. pantu (turpmāk – apstrīdētās normas) atzīt par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. pantam, jo tie liedz izziņas izdarītāja un prokurora darbības pārsūdzēt tiesā. Tā kā pieteikuma juridiskais pamatojums, prasījuma priekšmets un pamats neatšķīrās, ierosinātās lietas tika apvienotas vienā lietā.

Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka ir pārkāptas Satversmes 92. pantā garantētās tiesības uz taisnīgu tiesu, jo izziņas izdarītāja procesuālās darbības, veicot kratīšanu, nav pārsūdzamas tiesā. Apstrīdētās normas paredzot tiesības sūdzēties tikai prokuratūrā, kuru kriminālprocesa ietvaros nevarot atzīt par neatkarīgu instanci Satversmes 92. panta izpratnē. It īpaši gadījumos, kad cilvēka tiesību aizskārums sasniedz augstu pakāpi.

4. Institūcija, kas izdevusi apstrīdētās normas, – Saeima – nepiekrīt pieteikumos paustajam viedoklim.

Saeima norāda, ka Latvijā prokuratūra saskaņā ar Prokuratūras likuma 1. pantu ir tiesu varas institūcija, kas patstāvīgi veic uzraudzību pār likumības ievērošanu likumā noteiktās kompetences ietvaros. Prokuratūrai esot noteiktas divējādas funkcijas. No vienas puses – kriminālvajāšana un apsūdzības uzturēšana valsts vārdā, bet no otras puses – izziņas iestāžu darba uzraudzība un personas un valsts tiesību un likumīgo interešu aizsardzība. Turklāt prokurors savā darbībā esot neatkarīgs no valsts varas un pārvaldes institūcijām un amatpersonām. Tādējādi tiek nodrošināta objektīva un likumam atbilstoša sūdzību izskatīšana. Bez tam pēc pirmstiesas izmeklēšanas pabeigšanas krimināllieta tiek nodota iztiesāšanai, kuras laikā tiesa, pārbaudot pierādījumus, varot pilnvērtīgi izvērtēt izziņas izdarītāja vai prokurora procesuālo darbību likumību.

5. Ģenerālprokurors uzskata, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmei, Prokuratūras likuma 2. pantā noteiktajām prokuratūras funkcijām un kriminālprocesa ekonomijas principam. Prokuratūra, izskatot sūdzības apstrīdētajās normās paredzētajā kārtībā, esot objektīva un neatkarīga institūcija, kas spēj reaģēt uz pirmstiesas izmeklēšanas iestāžu amatpersonu pieļautajiem pārkāpumiem. To apliecinot arī statistika. Sūdzības tiekot izlemtas lēmuma veidā, ja Latvijas KPK to paredz, vai arī atbildes formā. Visbiežāk tiek saņemtas sūdzības, kurās pārsūdzēts lēmums par atteikšanos ierosināt krimināllietu, par krimināllietas ierosināšanu, par krimināllietas izbeigšanu. Daudz sūdzību tiekot saņemts arī par ilgstošu krimināllietas izmeklēšanu un iespējami nelikumīgām darbībām, iegūstot pierādījumus krimināllietā.

6. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments vēstulē Satversmes tiesai norāda, ka apstrīdētās normas ierobežo personas tiesības par izziņas izdarītāja un prokurora darbībām sūdzēties tiesā. Tomēr šāds ierobežojums esot nepieciešams un pamatots. Tā mērķis – nepieļaut neattaisnotu pirmstiesas izmeklēšanas kavēšanu. Šāda kavēšanās notiktu, ja ikviena procesa virzītāja veiktā darbība, ar kuru procesa dalībnieks nav apmierināts, būtu pārsūdzama tiesā.

7. Latvijas Zvērinātu advokātu padome atzīmē, ka apstrīdētās normas, kas neparedz iespēju pārsūdzēt tiesā prokurora lēmumu par izziņas izdarītāja vai amatā zemāka prokurora darbībām, ir pretrunā ar Satversmes 92. pantā ietvertajām tiesībām uz taisnīgu tiesu. Līdzīga rakstura normas esot arī citos Latvijas KPK pantos. Piemēram, šā kodeksa 237. pants paredz, ka tikai prokuroram ir tiesības iesniegt protestu par jebkuru tiesas rīcības sēdes lēmumu. Citiem procesa dalībniekiem tiesības pārsūdzēt šos lēmumus tiekot ierobežotas.

8. Valsts cilvēktiesību birojs izteica viedokli, ka apstrīdētās normas atbilst Satversmes 92. pantam. Birojs uzskata, ka ir jāizvērtē, vai netiek pārkāpts no Satversmes 89. panta izrietošais valsts pienākums nodrošināt efektīvu tiesību aizsardzību. Vērtējot apstrīdētās normas, esot jāņem vērā tas, ka personas tiesības uz taisnīgu tiesu un efektīvu aizsardzību ir jāabalansē ar personas tiesībām uz krimināllietas savlaicīgu izskatīšanu. Pie tam no Satversmes 92. panta neizrietot prasība nodrošināt iespēju visas izziņas izdarītāja vai prokurora darbības pārsūdzēt tiesā, jo šīs darbības ne vienmēr aizskar personas tiesības un likumiskās intereses. Savukārt darbībām, kuras aizskar personas tiesības un likumiskās intereses, tiesas kontrole tiek nodrošināta gan iztiesāšanas stadijā, gan arī tādējādi, ka persona var prasīt zaudējumu atlīdzību un atlīdzību par morālo kaitējumu. Tiesības prasīt zaudējumu atlīdzību esot tas efektīvais tiesību aizsardzības līdzeklis, kurš lietojams gadījumos, kad izziņas izdarītāja vai prokurora darbības nav ietekmējušas jautājumu par personas vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, bet ir aizskārušas personas pamattiesības.

9. Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Krimināltiesisko zinātņu katedra un Latvijas Policijas akadēmijas Krimināltiesību katedra uzskata, ka apstrīdētās normas neatbilst Satversmes 92. pantam, jo tajās nav paredzēts, ka izziņas izdarītāja un prokurora darbības var pārsūdzēt tiesā. Tas ierobežojot personas konstitucionālās tiesības un apgrūtinot pieeju tiesai. Prokuratūru nevarot atzīt par „taisnīgu tiesu”, jo sūdzību izskatīšanas procedūra neatbilstot Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 6. panta prasībai par atklātu lietas izskatīšanu neatkarīgā tiesu institūcijā. Saskaņā ar Latvijas KPK 40. panta otro daļu prokuroram, realizējot savas pilnvaras, esot jāvadās ne tikai no likuma, bet arī no ģenerālprokurora norādījumiem.

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Krimināltiesisko zinātņu katedra uzsver: ja procesuālā darbība aizskar personas tiesības un brīvības, tad,

izskatot sūdzību par šādu darbību, prokuratūru nevar atzīt par „taisnīgu tiesu” kā neatkarīgu institūciju, jo ikviens prokurors kriminālprocesā var iesaistīties arī kā apsūdzības uzturētājs. To uzskatāmi apliecinot prokuroru un arī ģenerālprokurora darbību reglamentējošas normas – Latvijas KPK 41. pants, Prokuratūras likuma 2., 4., 6., 23. pants un citas normas. Saskaņā ar tām prokuratūra kriminālprocesā piedalās kā vienota iestāde, bet no tā izriet, ka personām neesot nodrošināta pieeja tiesai, jo tās var pārsūdzēt tikai tiesneša lēmumu par kratīšanas izdarīšanu. Savukārt par rīcību kratīšanas laikā sūdzību var iesniegt tikai prokuroram.

10. Rīgas Juridiskās augstskolas lektors Mārtiņš Mits vēstulē Satversmes tiesai norāda, ka Konvencijas 6. panta robežas esot ļoti šauras. Tas vairāk attiecoties uz lietas izskatīšanu tiesā. Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk – ECT) sūdzības, kas saistītas ar lēmumiem par kratīšanas veikšanu, analizējusi Konvencijas 13. panta kontekstā. Šis pants var ietvert arī 6. panta prasību nodrošināt pieeju tiesai, taču tā robežas ir krietni plašākas. Konvencijas 13. pants neaprobežojas tikai ar tiesu kā vienīgo tiesību aizsardzības līdzekli, bet gan prasa nodrošināt jebkādu tiesību aizsardzības līdzekli, kas būtu efektīvs. Tas, ka izziņas izdarītāja faktisko rīcību kratīšanas laikā nav iespējams pārsūdzēt tiesā, bet gan prokuroram un pēc tam amatā augstākam prokuroram, pats par sevi nav Konvencijas 13. panta pārkāpums. Svarīgi ir tas, lai tiktu ievērotas šā panta prasības, proti, valsts institūcijai vai amatpersonai ir jābūt pilnvarotai izskatīt sūdzību pēc būtības, tai jābūt pilnvarotai sniegt atbilstošu atlīdzinājumu (plašā nozīmē), tai jānodrošina pietiekama aizsardzība pret varas pārlieku plašu izmantošanu un jābūt tik neatkarīgai, lai šādu aizsardzību sniegtu.

Secinājumu daļa

11. Kriminālprocess ir visu procesuālo darbību kopums, un tas ir sadalīts vairākās pamatstadijās: krimināllietas ierosināšana, pirmstiesas izmeklēšana, apsūdzētā nodošana tiesai, lietas iztiesāšana pirmās instances tiesā un sprieduma izpilde. Turklāt pirmstiesas izmeklēšana tiek iedalīta divos posmos – izmeklēšana izziņas iestādē un kriminālvajāšana.

12. Saskaņā ar apstrīdētajām normām tiesības izskatīt sūdzības par izziņas izdarītāja darbībām ir tikai prokuroram, bet par prokurora darbībām – amatā augstākam prokuroram. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka tādējādi likums ir nepilnīgs, jo tajā nav paredzēta iespēja par šīm darbībām vēl kriminālprocesa pirmstiesas stadijās sūdzēties arī tiesā. Līdz ar to apstrīdētās normas šīs lietas ietvaros jāvērtē tikai tādā aspektā, vai Satversmes 92. pants paredz tiesības ikvienu izziņas izdarītāja un prokurora darbību pārsūdzēt tiesā jau pirmstiesas stadijās.

13. Lai arī Satversmes tiesā lieta ierosināta par apstrīdēto normu atbilstību visam Satversmes 92. pantam, no pieteikumiem izriet, ka vērtējama apstrīdēto normu atbilstība tikai šā panta pirmajam teikumam. Tas noteic, ka „ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā”. Satversmes tiesa jau vairākkārt secinājusi (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2000. gada 30. augusta sprieduma lietā Nr. 2000-03-01 secinājumu daļas 5. punktu*), ka minētā panta saturs noskaidrojams kopsakarā ar Satversmes 89. pantu, kas noteic, ka „valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar šo Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem”. Tātad likumdevēja mērķis ir bijis panākt starptautisko un nacionālo tiesību normu savstarpēju harmoniju. Gadījumos, kad ir šaubas par Satversmē ietvertu cilvēktiesību normu saturu, tās tulkojamas pēc iespējas atbilstoši tai interpretācijai, kāda tiek lietota starptautisko cilvēktiesību normu piemērošanas

praksē (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003–04–01 secinājumu daļas 1. punktu*). Tas nozīmē, ka Satversmes 92. pants interpretējams, vadoties no Konvencijas 6. panta un atziņām, kas nostiprinājušās ECT praksē.

14. Lai gan Satversme tieši neparedz gadījumus, kuros tiesības vērsties tiesā varētu ierobežot, tas nebūt nenozīmē, ka šīs tiesības ir absolūtas. Satversme ir vienots veselums, un tajā ietvertās normas tulkojamas sistēmiski (*sk. Satversmes tiesas 2002. gada 22. oktobra sprieduma lietā Nr. 2002-04-03 secinājumu daļas 2. punktu*). Pieņemums, ka Satversmes 92. panta pirmajā teikumā paredzētajām personas tiesībām vispār nevar noteikt ierobežojumus, nonāktu pretrunā gan ar Satversmē garantētajām citu personu pamattiesībām, gan arī ar citām Satversmes normām. Tādēļ gan Satversmes tiesa, gan ECT nepārprotami secinājušas, ka tiesības vērsties tiesā var ierobežot tiktāl, ciktāl tās netiek atņemtas pēc būtības (*sk. Satversmes tiesas 2003. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003–04–01 secinājumu daļas 1.1. punktu; ECT sprieduma lietā „Golder v. the United Kingdom” 38.§ un lietā „Ashingdane v. the United Kingdom” 57. §*).

Tas attiecas arī uz tiesībām apstrīdēt tiesā kādu izziņas izdarītāja vai prokurora darbību. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments pamatoti norāda – ļaujot katru procesa virzītāja lēmumu un darbību pārsūdzēt tiesā, tiktu neattaisnoti kavēta pirmstiesas izmeklēšana. Satversmes tiesa piekrīt Valsts cilvēktiesību biroja viedoklim, ka Satversmes 92. pants neprasa, lai katru izziņas izdarītāja un prokurora darbību varētu pārsūdzēt tiesā. Tas būtu pretrunā ar sabiedrības drošības interesēm un aizskartu citu personu tiesības, tostarp apdraudētu savlaicīgu krimināllietas izmeklēšanas pabeigšanu un izskatīšanu tiesā.

Tātad ierobežojums ir noteikts ar likumu un tam ir leģitīms mērķis.

15. Konvencijas 6. panta pirmā daļa, kas sasaucas ar Satversmes 92. panta pirmo teikumu, citastarp paredz, ka „ikvienam ir tiesības, nosakot civilo tiesību un pienākumu vai viņam izvirzītās apsūdzības pamatotību, uz taisnīgu un atklātu lietas savlaicīgu izskatīšanu likumā noteiktā neatkarīgā un objektīvā tiesā”. Tādējādi no Konvencijas 6. panta pirmās daļas teksta ir secināms, ka šīs daļas robežas ir ļoti šauras un tās svarīgākais mērķis, ciktāl tiek skarti krimināltiesiski jautājumi, ir nodrošināt lietu taisnīgu izskatīšanu tiesā, kuras uzdevums ir izvērtēt apsūdzības pamatotību (sk. *D. J. Harris, M. O’Boyle, C. Warbrick. Law of the European Convention on Human Rights. London, Dublin, Edinburg, 1995, p. 195, kā arī ECT sprieduma lietā „Magee v. the United Kingdom” 41. §*).

16. Taču, ja šā panta prasības, piemēram, sūdzības atklātu izskatīšanu (*a public hearing*), pilnībā attiecinātu uz kriminālprocesa pirmstiesas stadijām (*pre-trial stage*), tiesības uz taisnīgu tiesu zaudētu savu jēgu. Tas gan nenozīmē, ka šis pants vispār nav attiecināms uz kriminālprocesa pirmstiesas stadijām. Tieši otrādi – Konvencijas 6. pants, it īpaši tā trešā daļa, var būt svarīgs arī pirms lietas nodošanas iztiesāšanai, ja un ciktāl lietas iztiesāšanas taisnīgumu var būtiski apdraudēt šā panta prasību neievērošana kriminālprocesa pirmstiesas stadijās. Tomēr tas izvērtējams, ņemot vērā konkrētās lietas apstākļus (sk. *ECT sprieduma lietā „Magee v. the United Kingdom” 41. §*). Tā lietā *Imbrioscia v. Switzerland* ECT noraidīja valdības argumentu (sk. *ECT sprieduma 34. §*), ka 6. panta pirmā daļa neattiecoties uz kriminālprocesa pirmstiesas stadijām, un argumentēja, ka šā panta pirmās daļas prasība pēc lietas izskatīšanas saprātīgā laikā attiecas arī uz pirmstiesas stadijām. Pārāk ilga pirmstiesas izmeklēšana var pārsniegt saprātīgus termiņus un līdz ar to arī aizskart tiesības uz taisnīgu tiesu (sk. *ECT sprieduma 36. – 38. §*). Līdzīgi šā panta trešajā daļā paredzēto tiesību (uz savlaicīgu informēšanu par apsūdzību, uz aizstāvības nodrošināšanu, uz tulka pakalpojumiem) neievērošana jau pirmstiesas stadijās apdraud tiesības uz taisnīgu tiesu.

17. Pieteikumu iesniedzēji uzskata, ka Latvijas KPK paredzētā izziņas izdarītāja un prokurora darbību pārsūdzības kārtība pārkāpj Satversmes 92. pantā ietvertās tiesības uz taisnīgu tiesu, jo viņi nevar pārsūdzēt tiesā izziņas izdarītāja darbības – konkrētu priekšmetu un dokumentu izņemšanu kratīšanas laikā.

Interpretējot Konvencijas 6. pantu un Satversmes 92. panta pirmo teikumu, ir secināms, ka šīs normas uz izziņas izdarītāja un prokurora darbību pārsūdzību attiecas ļoti ierobežoti. Šajā apjomā, kā to pareizi norāda arī Saeima, noteikti neietilpst tiesas tiesības jau kriminālprocesa pirmstiesas stadijās izvērtēt pierādījumu pieļaujamību un attiecināmību, kā to prasa pieteikumu iesniedzēji. Turpretī prokuratūrai šādas tiesības ir – tā pati izlemj, kuri pierādījumi ir svarīgi apsūdzības uzturēšanai. Prokuratūras reaģēšanas līdzekļi un to lietošanas robežas ir ļoti plašas. Arī Igaunijas Valsts tiesa 2000. gada 22. decembra sprieduma 24. punktā norāda, ka kriminālprocesa pirmstiesas stadijās tiesas uzdevums nav vērtēt veikto darbību nepieciešamību un lietderību vai arī to, kuru no iegūtajiem faktiem var izmantot kā pierādījumu krimināllietā (sk. <http://www.nc.ee/english/const/2000/3-3-1-38-00.htm>).

18. Kaut arī Konvencijas 6. panta pirmajā daļā un Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietverta tiesību piemērošanas robežas pirmstiesas stadijās ir šauras, tas nenozīmē, ka šajās stadijās nepastāvētu nekādas tiesību aizsardzības garantijas. Tādas ir noteiktas Konvencijas 13. pantā, kurš garantē aizsardzības līdzekli ikvienam, kas uzskata, ka ir aizskartas Konvencijā paredzētās tiesības un brīvības. Šis pants pastāv kā „papildinājums” citiem pantiem, jo neformulē konkrētas tiesības, bet kalpo par šo tiesību procesuālu garantiju (sk., piemēram, *ECT sprieduma lietā „Klass and others v. Germany” 64. §*). Šā panta sakarā nepieciešams uzsvērt, ka ECT ne vienmēr prasa garantēt iespēju vērsties tiesā, bet sūdzības, kas saistītas ar lēmumiem par kratīšanas veikšanu, analizē Konvencijas 13. panta kontekstā. Šā panta robežas ir krietni plašākas, un tas neaprobežojas tikai ar tiesu kā vienīgo efektīvo tiesību aizsardzības līdzekli

(sk., piemēram, ECT sprieduma lietā „Leander v. Sweeden” 77. § un lietā „Golder v. the United Kingdom” 33. §). Efektīva aizsardzība saskaņā ar Konvencijas 13. pantu nozīmē aizsardzību, kas ir „tik efektīva, cik vien tas ir iespējams”, ņemot vērā attiecīgās lietas apstākļus (sk., piemēram, ECT sprieduma lietā „Chahal v. the United Kingdom” 142. §). ECT arī norāda, ka šis pants garantē pieejamību aizsardzības līdzekļiem nacionālajā līmenī, kas pēc būtības ļauj aizsargāt Konvencijā garantētās tiesības un brīvības jebkurā formā, kāda paredzēta nacionālajos tiesību aktos. Tas prasa, lai nacionālie aizsardzības līdzekļi ļautu „nacionālajām institūcijām” izlemt attiecīgo sūdzību pēc būtības un sniegt atbilstošu atlīdzinājumu, nodrošinātu pret varas ļaunprātīgu izmantošanu. Turklāt šādu aizsardzības līdzekļu efektivitāte nav atkarīga no tā, vai iznākums noteikti būs labvēlīgs sūdzības iesniedzējam (sk. ECT sprieduma lietā „Vilvarahaj and others v. the United Kingdom” 122. §, lietā „Soering v. the United Kingdom” 120. § un lietā „P.G. and J.H. v. the United Kingdom” 88. §).

19. Latvijas KPK 21. pants uzliek par pienākumu ģenerālprokuroram un viņam pakļautajiem prokuroriem veikt uzraudzību pār likumu precīzu un vienveidīgu ievērošanu kriminālprocesā, lai novērstu jebkuru likuma pārkāpumu neatkarīgi no tā, kas to būtu izdarījis, un prokuroriem šis pienākums jāveic neatkarīgi no jebkādām iestādēm un amatpersonām, pakļaujoties vienīgi likumam. Arī Prokuratūras likuma 1. pants noteic, ka prokuratūras izveidošanas mērķis un pamatuzdevums ir „reaģēt uz likuma pārkāpumu un nodrošināt ar to saistītās lietas izlemšanu likumā noteiktajā kārtībā”. Šā uzdevuma izpildei likums ir noteicis atbilstošu prokurora statusu un citas garantijas. Tostarp minams arī tas, ka ģenerālprokuroru pēc Augstākās tiesas priekšsēdētāja priekšlikuma amatā apstiprina Saeima (Prokuratūras likuma 38. pants). Bez tam ir paredzēta īpaša ģenerālprokurora atlaišanas kārtību. Likums arī prasa, lai Augstākā tiesa veiktu pārbaudi un sniegtu atzinumu par likumā minētā atlaišanas pamata esamību (41.³ pants).

Prokuratūrai katrā valstī var būt atšķirīgas tiesības, pilnvaras un statuss. Daudzās valstīs, piemēram, Igaunijā un Polijā, prokuratūra institucionāli ir izpildvaras sastāvdaļa. Citviet, piemēram, Ukrainā, ģenerālprokuroru bez parlamenta piekrišanas var atcelt valsts prezidents (*sk., piemēram, ECT sprieduma lietā „Merit v. Ukraine” 63. §*). Turpretī Latvijas prokuratūra saskaņā ar Prokuratūras likuma 1. panta pirmo daļu „ir tiesu varas institūcija, kas patstāvīgi veic uzraudzību pār likumības ievērošanu”. Latvijas likumdevējs prokuratūrai noteicis zināmā mērā divējādas funkcijas – atbilstoši Prokuratūras likuma 2. panta 4. punktam tā „uztur valsts apsūdzību”, bet saskaņā ar šā paša panta 6. punktu tā „likumā noteiktajā kārtībā aizsargā personu un valsts tiesības un likumīgās intereses”. Turklāt šīs funkcijas prokuratūra pilda efektīvi, ko apliecina arī statistikas dati: 2003. gadā prokuratūrā saņemtas 5023 sūdzības vai informācija par izziņas iestāžu amatpersonu darbībām pirmstiesas izmeklēšanas jautājumos, 958 gadījumos konstatēti likuma pārkāpumi un šīs sūdzības esot apmierinātas. Turklāt vairums sūdzību izskatītas 6 – 9 reizes, katru reizi ik par pakāpi augstākā prokuratūras instancē (*sk. lietas 2. sēj., 219. lpp.*). Tas nozīmē, ka likumi nodrošina prokuroriem pienācīgas neatkarības garantijas, bet personām – garantijas pret ļaunprātīgu varas izmantošanu.

No iepriekšminētā izriet šādi secinājumi:

1) prokuratūru Latvijā var uzskatīt par efektīvu un pieejamu aizsardzības līdzekli, jo prokurora statuss un loma likumības uzraudzībā nodrošina sūdzību neatkarīgu un objektīvu izskatīšanu atbilstoši Konvencijas 13. pantam;

2) tas, ka izziņas izdarītāja un prokurora rīcību kratīšanas laikā nav iespējams pārsūdzēt tiesā, bet ir iespējams pārsūdzēt prokuroram un pēc tam amatā augstākam prokuroram, pats par sevi nav nedz Konvencijas 6. panta, nedz 13. panta pārkāpums.

20. Šādu secinājumu apstiprina arī tas, ka tiesas kontrole pār izziņas izdarītāja un prokurora darbībām kriminālprocesā izpaužas gan tādējādi, ka tiesa kriminālprocesa pirmstiesas stadijās dod piekrišanu procesuālām darbībām, kas saistītas ar pamattiesību ierobežošanu, gan tādējādi, ka lieta pēc būtības tiek iztiesāta īpašā kriminālprocesa stadijā – iztiesāšanas stadijā.

Šai stadijai paredzēta svarīgākā vieta visu procesuālo darbību un attiecību sistēmā. Visas darbības pirms šīs stadijas ir saistītas ar sagatavošanos un nepieciešamo apstākļu radīšanu tam, lai nodrošinātu efektīvu un taisnīgu tiesvedību lietā. Pēc krimināllietas nodošanas tiesai tieši tiesa tā ir institūcija, kas izvērtē visas iepriekšējās kriminālprocesa stadijās veiktās procesuālās darbības, arī tādas, kas ierobežo personas pamattiesības. Iztiesāšanai ir izvirzīts konkrēts uzdevums, proti, izpētīt tiesā tikai tos lietas apstākļus, kuri izmeklēšanas rezultātā ir atzīti par svarīgiem, lai pareizi izšķirtu katras krimināllietas pamatjautājumu, proti, jautājumu par darbības noziedzīgumu un apsūdzētā vainu, par viņa atbildību. Tiesas uzdevums ir arī pārbaudīt, vai iespējamie izziņas izdarītāja un prokurora pārkāpumi pierādījumu iegūšanas gaitā varēja radīt negatīvas sekas attiecībā uz jautājuma izlemšanu par personas vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā.

21. Personas pamattiesības kļūst nenozīmīgas, ja netiek ņemts vērā vispāratzītais princips *ubi ius ibi remedium*, proti: ja likums piešķir tiesības, tam arī jāparedz, kā šīs tiesības nodrošināt. Dokumentu un priekšmetu izņemšana neatņem īpašniekam tiesības uz šo īpašumu, bet tikai tās ierobežo. Šāds ierobežojums neaizliedz īpašniekam aizstāvēt savas tiesības uz īpašumu kompetentā un neatkarīgā institūcijā.

Līdz ar to Satversmes tiesa uzskata, ka pašreizējais normatīvais regulējums ļauj personām kriminālprocesa pirmstiesas stadijās efektīvi aizstāvēt savas pamattiesības. Ja persona uzskata, ka apstrīdētajās normās paredzētajā kārtībā tās nav izdevies aizstāvēt, tad pastāv iespēja šo jautājumu izlemt lietas iztiesāšanas stadijā vai arī civiltiesiskā ceļā. Dažādi *ex post facto*

līdzekļi – arī cits kriminālprocess vai civilprasība par zaudējumu piedziņu – vairumā gadījumu var būt pietiekami saskaņā ar Konvencijas 13. panta prasībām (*sk., piemēram, ECT sprieduma lietā „M.S. v. Sweden” 55. §*). Turklāt pastāv arī tāda garantija kā amatpersonas disciplinārbildība.

Apstrīdētajās normās paredzētais pārsūdzības mehānisms nav acīmredzami nesamērīgs. Līdz ar to šīs normas nav pretrunā ar Satversmes 92. pantu.

22. Tomēr normatīvo regulējumu vienmēr var papildināt un uzlabot. It īpaši tas nepieciešams gadījumos, kas saistīti ar personas pamattiesību ierobežošanu. Viens no veidiem, kā garantēt personas pamattiesību aizsardzību, ir nodrošināt pieeju tiesai, kurai jāievēro tādi vispāratzīti principi kā savlaicīgums, vienlīdzība tiesas priekšā, tiesības tikt uzklautam u.c. Šāda tendence vērojama arī pēdējos desmit gados, kad, pieņemot jaunus procesa likumus, tiek paaugstināts personas pamattiesību aizsardzības standarts. Spēkā esošais Latvijas KPK pieņemts 1961. gada 6. janvārī. Tikai nesen tajā ietverts princips, ka kriminālprocesa pirmstiesas stadijās veiktas atsevišķas procesuālās darbības ir pakļautas tiešai tiesas kontrolei.

Šādu tendenci apliecina arī Kriminālprocesa likuma projekts, kuru Saeima 2004. gada 1. aprīlī pieņēma otrajā lasījumā. Lai gan šajā projektā tiesas kontrole kriminālprocesa pirmstiesas stadijās ir paplašināta, taču arī tajā paredzēts, ka prokurora darbības un lēmumus varēs pārsūdzēt tikai amatā augstākam prokuroram (339. panta otrās daļas 3. punkts). Tomēr ar šo likumu iecerēts ieviest izmeklēšanas tiesneša institūtu, un šā tiesneša galvenā funkcija būs kontrolēt cilvēktiesību ievērošanu pirmstiesas kriminālprocesā (41. pants).

Tas, kā un vai vispār vajadzētu papildināt kriminālprocesu reglamentējošos normatīvos aktus, lai atsevišķas izziņas izdarītāja un prokurora darbības būtu pārsūdzamas tiesā, ir tiesībpolitikas jautājums un kā tāds ir likumdevēja kompetencē.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30. – 32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

atzīt Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 220. un 222. pantu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Endziņš